

зали смотру четника у Алвадиници, на периферији Чачка. На ову „смотру“ дошло је око 200 четника, које је довео Ладислав Цвенкл, четнички официр за везу с Немцима. Четници су тада разоружани од Немаца и спроведени, заједно са Цвенклом, у логоре на Бањици и у Маутхаузену. Раковић није присуствовао овој „смотри“, али је јавио Дражи Михаиловићу:

„Разоружан је мој легални одред, Заблашки одред, Јелички одред у Чачку и Сремско-банатски одред у Г. Милановцу. Разоружање је извршено на следећи начин. Немци су заједно са нашим властима наредили општи претрес терена и потеру за комунистима. Дали су сваком одреду зону рада. Скуп одреда и полазно место у Чачку. Ја сам послао свега око 50 људи, и то без важнијег старешинског особља. Ти људи су разоружани и налазе се у логору у Чачку. Моји су прво разоружани, те се Јелички и Заблашки одред у већини разбегао... Немци врше потере...“³⁰²

Ухваћен је и „војвода“ Мојсиловић. Из логора се није вратио.

Бећ сутрадан по разоружавању четничких одреда „брујао“ је Радио Берлин. Очеvidно, радило се о великом стратегијском пропагандном трику немачког окупатора, који је хтео, ради властитих потреба, да помогне пропаганду југословенске емигрантске владе у Лондону, која је у 1942. години достигла кулминацију о томе како су, тобоже, четници Драже Михаиловића у Југославији главна снага отпора. Јосип Броз Тито је на првом заседању АВНОЈ-а у Јајцу, 1942. године, говорио о томе да ни један народ није доживео такву судбину, као народи Југославије — да после 18 месеци своје херојске ослободилачке борбе докажу светској, посебно савезничкој антифашистичкој јавности, да је крв проливена у тој и таквој борби његова, а не издајника у јединицама Драже Михаиловића. Ипак, и у таквим околностима, у време свакодневних злочина четника Драже Михаиловића у самом чачанском округу, Окружни комитет КПЈ је 17. октобра 1942. године, инспирисан и збуњен чином разоружавања поменуте четничке групације од стране Немаца, образложио свој став о распуштању Чачанског одреда и тиме „да сада у овом тренутку најмање смемо да иступамо против четника, јер ћемо иначе у том случају доћи у исту линију са окупаторима“. Да ли је у питању специфичан положај или, пак, каткада нејасан и колебљив став чланова тадашњег Окружног комитета КПЈ према четницима Драже Михаиловића, уз истовремено прецењивање њихове војне и политичке моћи, утицао на спор процес обнављања и брз процес расформирања Чачанског партизанског одреда? Најпре ће бити: и једно, и друго.

НОВЕ ДРАМЕ И УСПОНИ ЧАЧАНСКОГ ОДРЕДА

СИТУАЦИЈА НА МЕЂУНАРОДНОМ И ЈУГОСЛОВЕНСКОМ РАТИШТУ

Савезничке снаге антихитлеровске коалиције биле су на свим фронтима у стратегијској офанзиви.

После уништења немачке групе армија код Стаљинграда (Волгоград, 2. фебруара 1943), Црвена армија је постепено прелазила и развијала стратегијску офанзиву од Лењинграда до Црног мора.

На афричком ратишту фашистичке снаге су капитулирале 12. маја 1943. године, а савезничке англоамеричке снаге добила су тиме базе за евентуално искрцавање на Сицилију и Апенинско полуострво.

У склопу оваких околности, Балкан је добио и нови, и већи значај у новим ратним плановима фашистичких великих сила. Немачка Врховна команда рачунала је на могућност савезничке инвазије на овај део европског континента. Управо на њему је тада, са још већом специфичном тежином, јачала као противник окупатору — Народноослободилачка војска и партизански одреди Југославије под командом Јосипа Броза Тита. Због тога је немачка Врховна команда одлучила да по сваку цену ликвидира НОВ и ПОЈ. Следе стратегијске офанзивне операције „Вајс 1" и „Вајс 2" (четврта непријатељска офанзива од 20. јануара до 15. марта 1943) и „Шварц" (пета непријатељска офанзива, од 15. маја до 15. јуна 1943). Радило се, дакле, о покушају непријатеља да уништи, пре свега, стратегијску групацију под непосредном командом Јосипа Броза Тита, која је имала изузетан значај за укупан ток оружане борбе НОВ и ПОЈ на југословенском ратишту. У првом случају радило се о Првом хрватском и Првом босанском корпусу ИОВЈ и групи дивизија (Прва и Друга пролетерска, Седма НОУ банијска, Трећа НОУ дивизија и Деветнаеста далматинска). У другом случају — о Главној оперативној групи (ГОГ), коју су сачињавале четири дивизије (Прва и Друга пролетерска, Трећа ударна, Седма банијска) и Шестој источnobосанској и Петнаестој мајевичкој бригади. У току четврте офанзивне непријатељ је ангажовао снаге у јачини од око 90.000 људи (немачке дивизије: 1. брдска, 7. „Принц Еуген", „Вражја" 369. дивизија, 717. пешадијска дивизија, делови 181. резервне и 714. пешадијске дивизије; италијанске дивизије: „Ре", „Сасари", „Ломбардија" и „Мурђе", делови дивизије „Бергамо", усташе, домобрани и четници). И, као што је познато, непријатељ је доживео неуспех. Главна оперативна група НОВЈ пробијала се из окружења у долини Неретве са око 4.000 рањеника, наносећи посебно тежак пораз до тада најјачој четничкој групацији Драже Михаиловића (26.000 људи), да би, потом, прешла у стратегијску офанзиву на територији Херцеговине и Црне Горе, а постепено су све веће офанзивне борбе, бојеве и операције развијали и Први хрватеки и Први босански корпус НОВЈ. У периоду пете офанзиве непријатељ је ангажовао пет немачких и три италијанске дивизије, два бугарска пука, једну усташку брдску бригаду, осам артиљеријских пукова, тенковски батаљон и око 150 авиона. Укупно, дакле, 127.000 непријатељских војника против 16.170 бораца НОВЈ и око 3.000 рањеника и болесника.

„У тој најтежој и најдраматичнијој бици ослободилачког рата народа Југославије, група од пет дивизрца и 2 самосталне бригаде са Врховним штабом, збијена на малом и тешком простору, изнурена непрекидним борбама, маршевима и глађу, морала је уз изванредне напоре и жртве (изгубила је око 1/3 свога састава) да пробије неколико непријатељских обруча. Врховни штаб је стално био на тежишту борбе, а Врховни командант непосредно утицао на дејства јединица".

У рапорту о овој бици од 20. јуна 1943. године командант немачких група генерал Л^терс је рекао:

„Ток борби је показао да су комунистичке снаге под Титовом командом одлично организоване, вешто вођене и да располажу борбеним моралом који изазива чуђење“.³⁰³

Главна оперативна група, поеле пробоја из окружења на Сутјесци и Зеленгори, прешла је у стратегијску противофанзиву на територији источне Босне и ослобађала је нове крајеве. Епохална битка на Сутјесци била је уједно и изузетно значајна за међународно признавање НОВ и ПОЈ као јединог борца против окупатора на југословенском ратишту и члана антихитлеровске коалиције. Непосредно после ове битке снаге НОВ и ПОЈ су израсле у оружану силу која у свом саставу има 57 бригада, сврстаних углавном у 18 дивизија, четири корпуса и неколико десетина партизанских одреда. У време четврте и пете непријатељске офанзиве главнина НОВ и ПОЈ (око 150.000 бораца) развијала је претежно офанзивне борбе, бојеве и операције против фашистичких окупатора и домаћих издајника широм југословенског ратишта.

Општа офанзива Црвене армије у току 1943. године добијала је све шири размах и размере.

Англоамеричке снаге су се 10. јула искрцале на Сицилију.

Очекујући скору капитулацију фашистичке Италије, Врховни штаб НОВ и ПОЈ је постепено оријентисао све јаче снаге ка јадранском бојишту. И — када је 9. септембра 1943. капитулирао овај противник, НОВ и ПОЈ је разоружао већи део италијанске окупационе армије. И не само то! Од овог времена па до краја 1943. године НОВЈ је формирала 56 нових бригада, осам дивизија и четири корпуса. Образоване су неке тенковске јединице и три морнаричке команде са одговарајућим јединицама и установама и прва ваздухопловна база. Крајем 1943. године јединице НОВ и ПОЈ имале су око 300.000 наоружаних бораца, сврстаних углавном у 101 бригаду, 28 дивизија и девет корпуса. Везивале су на југословенском ратишту око 900.000 окупаторских војника и разнобојних домаћих издајника.

У овој години, 29. новембра, одржано је и историјско Друго заседање АВНОЈ-а. Уз присуство 142 делегата из свих крајева Југославије (осим Македоније и Санцака) на њему су донесене историјске одлуке, којима су политички и законски ударени темељи нове, федеративне, демократске и социјалистичке Титове Југоелавије.

СИТУАЦИЈА У СРБИЈИ

Народноослободилачки покрет и његове оружане снаге у Србији доживљавале су у 1943. години све снажнији полет. Само у периоду од 26. фебруара до 31. марта, углавном у време четврте непријатељске офанзиве, партизанске снаге извеле су 457 напада и саботажа против окупатора и домаћих издајника.

У овој години у Србији је, поред три постојеће дивизије Првог бугарског окупационог корпуса, доведена и 25. дивизија. Њихово окупационо подручје проширено је до Дрине и Дунава.

У ужем делу Србије дејствовало је више партизанских одреда. На Букуљи је 21. јула 1943. формиран Први ударни батаљон Србије, 5. октобра Прва шумадијска, а 11. октобра Прва јужноморав-

ска народноослободилачка ударна бригада. Око половине новембра обе ове бригаде кренуле су на територију источне Босне (Прва јужноморавска) и Санџака (Прва шумадијска) ради сусрета и повезивања на том простору са стратегијско-оперативном групацијом Врховног штаба НОВ и ПОЈ (Друга пролетерска, Пета крајишка и 17. босанска НОУ дивизија), која се припремала за стратегијски „упад“ у Србију.

Ослободилачка борба у Војводини добила је у 1943. години запажено снажан полет. У источној Босни формиране су Прва и Друга војвођанска НОУ бригада, затим Шеенаета војвођанска НОУ дивизија, а на тлу Срема Трећа, Четврта и Пета војвођанска НОУ бригада, Диверзантски ударни батаљон и неколико партизанских и диверзантских група и одреда.

У Санџаку, поред Треће, образована је и Четврта санџачка НОУ бригада.

На Косову је почетком 1943. године формиран Карадачки НОП одред и Одред Емира Дуракуа, а у марту поново Шарпланински НОП одред. Око половине новембра 1943. године образована је Група косовско-метохијских батаљона...

Ето, у таквим условима на савезничким, југословенском и ратишту у Србији развијао се у току 1943. године ослободилачки рат у чачанском округу, односно Чачански НОП одред „Др Драгиша Мишовић“.

ОБНАВЉАЊЕ ЧАЧАНСКОГ ОДРЕДА И ПАД ОК КПЈ

После расформирања Чачанског одреда 17. октобра 1942. године, борци су прешли у илегалност. Нашли су место у базама, а Окружни комитет КПЈ наставио је политичко деловање. Оживео је рад неких ћелија КПЈ (Прислоница и неки рејони Чачка), друге су омасовљене.

Политички рад добијао је и нове садржаје.

Окружни комитет КПЈ је 5. јануара 1943. године издао први број листа „Слободна Орбија“, са информацијама о борбама партизана широм Југославије, недељима фашиста и њихових помагача, успесима Црвене армије. О ситуацији у чачанском крају, писано је:

„Једини излаз и за народ чачанског краја је хитна и неодложна борба за спас своје куће, своје деце, свога народа... Народ округа чачанског претрпео је за последњу годину дана страховит терор и пљачку, терање у рудник и затварање, не само од окупатора, већ и од домаћих издајника, а нарочито од четника Драже Михаиловића... Тако су четници Раковића у љубићком срезу после разоружања опљачкали и испребијали око 50 партизана и њихових породица. У Доњој Трепчи су убили Милету Пауновића, оца четворо деце; у драгачевском срезу четнички војвода Јанковић чини зверства не прође два-три дана а да не наиђе ноћу код неког партизана, зовне га и онда у мраку закоље...“³⁰⁴

Жандарми су организовано хапсили. Предстојништво градске полиције у Чачку, уз помоћ жандарма по срезовима, ухапсило је велики број ученика гимназије у Чачку — припадника и сарадника НОП-а и упутило их у логор у Смедеревској Паланци.

Широм чачанског округа шириле су се вести о четничким злоделима — клањима комуниста, партизана, поштених родољуба.

Ипак, Окружни комитет КПЈ, заједно са среским партијским и скојевским руководствома, вршио је припреме за обнављање Чачанског одреда. У томе је и успео.

Чачански НОП одред „Др Драгиша Мишовић“ обновљен је на планини Јелици 18. фебруара 1943. године.

Поново је командант био Раденко Мандић, заменик команданта Радиша Поштић, политички комесар Радован Јовановић, а заменик политичког комесара Мирољуб Нешковић Жацо. Дакле, исти штаб као у октобру 1942. године.

У Чачански одред окупило се 25 бораца, чланова КПЈ из љубићког и трнавског среза.

Претходног дана, 17. фебруара, замало није дошло до трагедије, јер је једна четничка групација опколила Добросава Бобу Милетића, Радомира Новаковића, Богића Васовића, Вукадина Белића, Милију Јовановића, Милана Пауновића, Драгана Јовановића, Добросава Пауновића, Михаила Павловића и Бранку Пауновић, партизанске борце који су се скривали у бункеру Милоша Анђелића у Остри. Тренутно, на задатку су били Радован Јовановић, Радиша Поштић и Гвозден Пауновић. Када су приметили да су опкољени, партизани су на четнике отворили ватру из митраљеза. Издајници су се разбежали. Овај тренутак су искористили партизани и побегли. Одавде су се упутили према трнавском срезу, где су сутрадан ушли у састав Чачанског одреда. Четници су тада ухватили Милоша Анђелића и повели га у штаб Предрага Раковића. Зауоставили су се код куће Радомира Белића Трубачевца, где су Анђелића страховито мучили, тражећи од њега да призна ко се налазио у бункеру:

„Обесили су га о једну шљиву у дворишту на тај начин што су му ноге везали за грану дрвета тако да му је тело висило са главом надоле. Пошто под батинама није хтео ништа да призна, кољашу су га у овако висећем стању боли камама, чупали му бркове, ломили руке и почели да деру кожу са главе питајући га непрестано ко је био у бункеру. Ни под оваквим мукама Милош ништа није одао. Његов хрпац... чуо се по околним кућама..“³⁰⁵

После свега, Анђелића су четници одвели у један поток и заклали. Хтели су да кажу: овако ће проћи свако ко чува партизане.

Чачански одред је, по формирању, настојао да избегне сукобе са јаким непријатељским снагама. Обрачунавао се са мањим групацима и појединим непријатељима. Комесар Радован Јовановић је о томе писао Главном штабу партизанских одреда Србије:

„Ми смо се са одредом пребацивали сваки други дан из среза у срез. Пошто шума још није била озеленела, ми нисмо могли у Јелици, пошто су јаке четничке баиде војводе Јанковића крстарице Јелицом, ми смо једино предајивали у шумама и колибама у пољу“.³⁰⁶

Партијска активност, непрекидно усмеравана од Окружног комитета КПЈ, добијала је у ширини. Нарочито у Чачку, где је, 20. фебруара, у кући Загорке и Добривоја Волића у Синђелићевој улици, одржан састанак партијских и скојевских активиста, коме су прису-

ствовали: Владимир Јањић, Данило Митровић Аврам, Станислава Терзић, Олга Васовић, Драгослав Ивановић и Милош Словић Шо-мец. Готово цео дан проучавано је писмо ОК КПЈ „у коме се говорило о обнављању Окружног комитета СКОЈ-а и другим задацима који стоје пред овом организацијом". Донесена је одлука да се образују, у граду, ударне скојевске групе. Договорено је да се скојевска организација у граду посебно ангажује у растурању летака и партијских материјала, да прикупља санитетски материјал, муницију и прилоге за Чачански одред. Међутим, Специјална полиција из Београда упутила је у Чачак групу агената, која је, са полицијом у самом граду, наредних дана похапсила велики број чланова КПЈ, СКОЈ-а и других припадника НОП-а. Већина је одведена у Бањички логор и — стрељана.

Ускоро је дошло до још већег ударца — пао је Окружни комитет КПЈ за Чачак.

Како се ово догодило?

Српска државна стража и жандарми су 27. фебруара 1943. године у селу Вапи, на имању породице Савић, пронашли бункер, у коме су се налазили Раде Минић, Миле Станишић, Момчило Вилимановић и Миодраг Савић. Бункер је готово случајно откривен. Наиме, тих дана су представници окупаторске полицијске службе више пута безуспешно претресали село. Овога пута ишли су у стрелачком строју преко дела Савића имања и чули куцање писаће машине. Управо је писан проглас — позив на устанак, па су чланови Окружног комитета КПЈ били занесени послом. Тако су пали. Подбацила је, по свему судећи, управо у том моменту, служба обавештавања, која није благовремено сигнализирала наилазак непријатељских војника.

За бункер у Вапи знао је мали број људи. Сви састанци су одржавани ван њега, тако да није ни могло бити речи о евентуалној провали.

Непријатељ је ликовео.

Последице за партизански покрет биле су изузетно тешке. О њима је Радован Јовановић, политички комесар Чачанског одреда, гтшао Главном штабу НОП одреда за Србију:

„...Када смо формирали одред 18. фебруара 1943. год. накои неколико дана долази до пада ОК-а где непријатељу падају драгоцени подаци из прогласа одреда, из писама и ухваћеног материјала. Сазнаје се број људи и наоружање у одреду, увидео је (непријатељ — прим. аутора) да је одред још мали, да је јаком у зачетку, почео сиетематско чишћење наших другова у позадини да би онемогућили даљу мобилизацију, и отпочињу са јаким потерама за нама, у томе смо имали више сукоба са четницима Драже Михаиловића који су били главни организатори потера...³⁰⁷

Четници су убили и заклали у то време више припадника НОП-а.

Чланови Окружног комитета КПЈ одведени су у Београд, истрељивани и побијени. Ухапшени су и у Бањичком логору убијени и Франц Соломон, члан ОК КПЈ за Чачак, односно члан ЦК КПЈ од

Чланови ОК КПЈ за Чачак заробљени у Вапи: ^Радослав Раде Минић, Миодраг Мици Савић, Милорад Миле Станишић и Момчило Вилимаиовић

Пете земаљске конференције, Милена Лазаревић, партијски радник из Гуче, њен земљак Милан Главоњић и низ других.

ТРАГЕДИЈА У ОСТРИ

Преморени од сталних потера, борци Чачанског партизанског одреда прешли су у ноћи између 4. и 5. марта Западну Мораву и из трнавског среза отишли у село Остру. Стигла је зора, па су одлучили да предане у штале Милована Вуксановића.

Шта је даље било, сазнаје се из извештаја који је Раденко Мандић упутио Главном штабу НОП одреда за Србију:

„... Ту смо сместили другове. Када је дошао газда штале ми смо са њим разговарали и он је пристао да останемо ту. Он је рекао да ће његови чувати стражу. Међутим, он је одмах отишо да јави четницима. Ми за то нисмо знали пошто стража није могла на пољу да се постави.

Ја сам посматро на једну рупу код врата. Око 12 сати сам у даљини од 200 метара приметио четнике да нам прилазе. Ја сам одма командовао К-оружју и почели смо испадати, али су они раније ухватили положај тако да је за кратко време док смо стигли до првог склона погинуло 14 другова, 3 рањено, рањене смо избавили...⁽³⁰⁸⁾

Шта се, уствари, догодило?

Вуксановић је једно време чувао партизана-илегалца Радомира Новаковића. За ово је знао и Радиша Поштић, заменик команданта

Чачанског одреда, па су он и Новаковић тврдили да Вуксановићу, иначе припаднику четничког покрета, треба веровати. Овај је, међутим, о смештају бораца извести председника општине Војина Белића. Белић је узјахао коња и отишао у Доњу Горевницу да упозна четнике, а потом и у Прељину, где су били жандарми. После овога око 400 четника и жандарма стигло је у Остру, посело положаје и стегло чврст обруч око Вуксановићеве штале. Под кишом куршума, пружајући отпор, партизани су се пробијали из блокаде.

Том приликом погинули су: Радиша Поштић, секретар Среског комитета КПЈ за срез љубићки и заменик команданта Чачанског одреда из Мрчајеваца, Гвозден Пауновић, радник и члан Среског комитета КПЈ за срез љубићки из Доње Трпче, Добросав Боба Милетић, радник и члан Среског комитета КПЈ из Чачка, Саво Савић, земљорадник и члан КПЈ из Вапе, Светозар Ђећо Бабовић, радник и члан КПЈ из Трнаве, Вукадин Белић, земљорадник и члан КПЈ из Остре, Радомир Новаковић, земљорадник и члан КПЈ из Доње Горевнице, Милија Јовановић, земљорадник и члан КПЈ из Прељине, Михаило Павловић, радник и члан КПЈ из Доње Горевнице, Драган Јовановић Шмит, радник и члан КПЈ из Мрчајеваца, Радоје Живковић, земљорадник и члан КПЈ из Трнаве, Владан Шићевић, земљорадник и члан СКОЈ-а из Кулиноваца, Василије Јовичић, земљорадник и члан СКОЈ-а из Кулиноваца, и Милан Пауновић, земљорадник и члан СКОЈ-а из Доње Трпче. Рањени су: Крстомир Лишанчић, земљорадник и члан КПЈ из Атенице, Матија Лишанчић, земљорадник и члан КПЈ из Атенице, и Добросав Пауновић, земљорадник и члан КПЈ из Доње Трпче. У борби су још учествовали: Раденко Мандић, радник, члан КПЈ и командант Чачанског одреда из Виљуше, Радован Јовановић, радник, члан КПЈ и политички комесар Чачанског одреда из Прељине, Мирољуб Нешковић Жацо, радник, члан КПЈ и заменик политичког комесара из Чачка, Милутин Мандић, земљорадник и члан КПЈ из Виљуше, Гвозден Трипковић, радник и члан КПЈ из Атенице, Милош Томашевић, земљорадник и члан КПЈ из Виљуше, Ђуро Стеванчевић, земљорадник и члан КПЈ из Атенице, и Владимир Јањић, ђак и члан КПЈ из Атенице.

О овом догађају Радован Јовановић је известио Главни штаб НОП одреда за Србију:

„Поред изгинулих изгубили смо 2 аутомата, 10 пушака, 5 пиштоља, 500 метака, 30 бомби. Од преосталих 11 другова у једном ноћном сукобу изгубио се 1 друг, 2 рањеника смо сместили, остало је нас 7 другова..”³⁰⁹

Поводом годишњице овог трагичног догађаја, штаб Чачанског НОП одреда „Др Драгиша Мишовић” издао је 5. марта 1944. године проглас под насловом „Слава партизанима палим у Остри 5. марта 1943.”. Поред набрајања имена палих и рањених, у њему истиче:

„... У тешкој народноослободилачкој борби пали су многи наши другови, и још ће их неминуовно пасти, али партизани у нашем крају никад неће бити уништени. Чачански народно-ослободилачки партизански одред „Др Драгиша Мишовић” неће и не може бити уништен.”³¹⁰

Трагична погибија бораца Чачанског одреда у Остри имала је тешке последице. Непријатељи су дигли глас. Домаћи издајници су се мање плашили освете, па су све више убијали и клали припаднике партизанског покрета.

Изостало је укључивање у Чачански одред већег броја бораца из Доње Горевнице и суседних села. Уствари, овде је већ све било припремљено за формирање партизанске чете. Одређен је и командир: Вук Александрић — Милета, који се претходно вратио из ратног заробљеништва у Доњу Горевницу...

Четници су у том периоду били посебно крволочни.

У Станчићима су, на пример, 9. марта заклали Драгољуба Петровића и Радојицу Петровића, који су у својим кућама чували партизанае, у ноћи између 13. и 14. марта убили су Сретена Терзића из Вапе, Богољуба Јоцковића, Станимира Мацаревића и Михаила Мацаревића из Слатине, Љубишу Симовића и Милорада Боровића из Бањице, Миросанду Ћировић и Миодрага Петровића из Жежевице. У Липници су у ноћи између 15. и 16. марта четници Жарка Анђелковића, команданта Треће жичке бригаде, ухватили партизанске борце Војина Пропадовића и Радмила Јоксића, одвели их у Премећу и живе закопали. У ноћи између 18. и 19. марта код Козодерског моста у Трбушанима четници су заклали: Илију Зупца, избеглицу из Невесиња, Миодрага Старчевића из Љубића, Вукосаву Чоловић из Љубића и Радосава Глушчевића из Каменице. У Љубићу је заклан Драгиша Чоловић. Четници Жарка Боришића, команданта Осмог батаљона Љубићке бригаде, похватили су 22. марта припаднике и сараднике НОП-а у Мојсињу и Доњој Горевници и стрељали их пред окном рудника у Доњој Горевници. Из овог села стрељани су: Милева Павловић, Стојка Јанковић, Вук Александрић — Милета, Светислав Кузмановић, Богдан Кузмановић, Будимир Радојевић и Станојле Јелић, који је имао 90 година, а из Мојсиња: породица Сибинке и Гојка Пауновића. Најпре су, секући јој део по део тела, заклали њихову јединицу Дару. Неке припаднике НОП-а четници су натерали да лешеве побацију у рударска окна, које су затворили, а породицама забранили прилаз. Потресен овим догађајем, посебно моментом када је морао у јаму да баци леш свога брата Светислава, су-традан се обесио Ђорђе Кузмановић .. ,³¹¹

Терор је захватио читав чачански округ.

После трагичне погибије његових бораца у Остри, Чачански партизански одред практично је престао да постоји као оружана јединица. Борци су се повукли у илегалност на територији трнавског и љубићког среза.

Истина, у таковском срезу образована је Таковска партизанска чета, која је крајем марта 1943. године имала само шест наоружаних бораца. Милош Минић, који је у то време дошао у таковски срез и формирао нови Окружни комитет КПЈ за Чачак, писао је о томе 30. марта Покрајинском комитету КПЈ за Србију:

„...5 старих партизана и један нов... Стари партизани: Обрад Ђурђевић „Фикета“, Драгомир Новаковић „Чапајев“, Душан Радојичић

Трагична погибија бораца Чачанског одреда у Остри имала је тешке последице. Непријатељи су дигли глас. Домаћи издајници су се мање плашили освете, па су све више убијали и клали припаднике партизанског покрета.

Изостало је укључивање у Чачански одред већег броја бораца из Доње Горевнице и суседних села. Уствари, овде је већ све било припремљено за формирање партизанске чете. Одређен је и командир: Вук Александрић — Милета, који се претходно вратио из ратног заробљеништва у Доњу Горевницу...

Четници су у том периоду били посебно крволочни.

У Станчићима су, на пример, 9. марта заклали Драгољуба Петровића и Радојицу Петровића, који су у својим кућама чували партизане, у ноћи између 13. и 14. марта убили су Сретена Терзића из Вапе, Богољуба Јоцовића, Станимира Мацаревића и Михаила Мацаревића из Слатине, Љубишу Симовића и Милорада Боровића из Бањице, Миросанду Ћировић и Миодрага Петровића из Жежевице. У Липници су у ноћи између 15. и 16. марта четници Жарка Анђелковића, команданта Треће жичке бригаде, ухватили партизанске борце Војина Пропадовића и Радмила Јоксића, одвели их у Премећу и живе закопали. У ноћи између 18. и 19. марта код Козодерског моста у Трбушанима четници су заклали: Илију Зупца, избеглицу из Невеесиња, Миодрага Старчевића из Љубића, Вукосаву Чоловић из Љубића и Радосава Глушчевића из Каменице. У Љубићу је заклан Драгиша Чоловић. Четници Жарка Боришића, команданта Осмог батаљона Љубићке бригаде, похватили су 22. марта припаднике и сараднике НОП-а у Мојсињу и Доњој Горевници и стрељали их пред окном рудника у Доњој Горевници. Из овог села стрељани су: Милева Павловић, Стојка Јанковић, Вук Александрић — Милета, Светислав Кузмановић, Богдан Кузмановић, Будимир Радојевић и Станојле Јелић, који је имао 90 година, а из Мојсиња: породица Сибинке и Гојка Пауновића. Најпре су, секући јој део по део тела, заклали њихову јединицу Дару. Неке припаднике НОП-а четници су натерали да лешеве побацију у рударска окна, које су затворили, а породицама забранили прилаз. Потресен овим догађајем, посебно моментом када је морао у јаму да баци леш свога брата Светислава, сутрадан се обесио Ђорђе Кузмановић ..⁸¹¹

Терор је захватио читав чачански округ.

После трагичне погибије његових бораца у Остри, Чачански партизански одред практично је престао да постоји као оружана јединица. Борци су се повукли у илегалност на територији трнавског и љубићког среза.

Истина, у таковском срезу образована је Таковска партизанска чета, која је крајем марта 1943. године имала само шест наоружаних бораца. Милош Минић, који је у то време дошао у таковски срез и формирао нови Окружни комитет КПЈ за Чачак, писао је о томе 30. марта Покрајинском комитету КПЈ за Србију:

„...5 старих партизана и један нов... Стари партизани: Обрад Ђурђевић „Фикета“, Драгомир Новаковић „Чапајев“, Душан Радојичић

„Срећко“, Властимир Јеремић и Драгиша Пурић. 1 нов партизан: Милош Савковић (књижевник из Београда). Наоружање: 1 мали митраљез и 6 пушака, тачан број метака немам, тачан број бомби немам, пиштоља 3. Прикупљено разног оружја: 10 пушака и 2 пиштоља, 350 метака, 3 пушке и 1 пиштољ налазе се код другова који раде на партијском раду у позадрши. Мобилизација нових бораца и прикупљање старих партизана који су у илегалноети продужује се...³¹²

Нешто касније, 10. априла, Минић је јавио:

„Јединица је прокрстарила цео терен ради мобилизације и то ради прикупљања другова који се крију... Услови за мобилизацију су доста тешки. Писао сам вам да дражиновци господаре тереном. Жан-дарми су такође под њиховом командом. Сада су успоставили везе са Немцима...

... Терор дражиноваца превазилази сваку меру. Подивљале банде кољиврата сатерали су непојмљив страх у кости и куражним људима. Ето, тај страх је огромна препрека за мобилизацију нових бораца...“³¹³

И тамо где нису стизали борци обновљеног Чачанског одреда — као, на пример, у Драгачеву, четничке црне тројке претиле су свакоме. Тако је било и у ноћи између 23. и 24. априла 1943. године, када су четници Милутина Јанковића из Дљина убили у Доњој Краварици Тимотија Томашевића и његовог сина Душана, затим Исаила Бркића, па Милоша Стефановића из Лиса, Милана Јоковића из Лисица и Богдана Младеновића из Вирова. Љубинко Пајић, члан Среског поверенства КПЈ за Драгачево из Вирова, успео је да побегне са стрељања. „Сви именовани били су партизани“, јавило је својим претпостављеним Начелство округа краљевачког. Тог 24. априла убио је на њиви Миладина Марковића, члана КПЈ из Дљина, Јанковићев пратилац — кољаш Бранислав Пантелић. Нови четнички злочини забележени су 1. маја, када је на планини Голубац убијен Миодраг Ичелић из Церове, а у Гучи Милосав Станић. У ноћи између 3. и 4. маја кољашка тројка из јединице Дача Симовића заклала је у Грабу Гвоздена Шипетића, командира четничке чете из 1941. године, који се отворено супротстављао братоубилачкој борби наметнутој од стране четника. Шипетић је од 1942. године одржавао контакте са припадницима партизанског покрета из Драгачева и трнавског среза...

НОВИ ОКРУЖНИ КОМИТЕТ КПЈ — ПОНОВО ЧАЧАНСКИ ОДРЕД

Пре доласка Милоша Минића, група таковских партизана, на челу са Радисавом Недељковићем, успоставила је везу са Шумадијским партизанским одредом, а преко Окружног комитета КПЈ за Аранђеловац и са Покрајинским комитетом КПЈ за Србију. Преко ове везе стигао је Милош Минић са Вељком Бркићем Мишом, учеником графичке школе и чланом КПЈ из Беотрада.

Минић, као секретар, и Радисав Недељковић представљали су језгро овог партијског руководства, у које је, потом, ушао и Радован Јовановић, радник из Прељине. Дакле, нови Окружни комитет КПЈ деловао је са три члана. Касније, у јануару 1944. године, после

Јовановићеве погибије, члан Окружног комитета КПЈ постао је Миодраг Радовановић Корчагин, а од јуна 1944. и Милисав Ђурић Павле...

Таковска партизанска чета била је мала.

Милош Минић је знао да се у трнавском и љубићком срезу скрива група илегалца, па је настојао да са њима успостави везу. Како је ово остварено, записао је Владимир Јањић:

„Борац Одрета Миодраг Радовановић Корчагин дошао је возом у Чачак и обратио се Дари Обрадовић да преко ње и њене сестре Љубице (Трипковић — допуна аутора) успостави везу са илегалцима. Међутим, Љубица је била на Бањици, тако да везе није било. Тада је Корчагин дошао у кућу Стојане — Румене Јањић у Атеници, којој је долазио по разним партијским пословима и 1941. године, и од Димитрија Јањића тражио да успостави везу. Димитрије му поверује, склони га до доласка илегалца. Ја и Данило Митровић Аврам смо исте ноћи наишли, узели Корчагина и одвели га на планину Јелицу, где су у то време налазила највећа група илегалца. Одмах затим је група преко Вапе, Прислонице и Вујна дошла у Велереч...“³¹⁴

Ова група илегалца из трнавског и љубићког среза спојила се са Таковском партизанском четом, па је у Бранетићима, у шуми Главница, трећи пут обновљен Чачански НОП одред „Др Драгиша Мишовић“. Имао је 20 људи. За команданта је постављен поново Раденко Мандић, а за политичког комесара Радован Јовановић. Командир и уједно комесар чете био је Драгомир Новаковић Чапајев.

Поред Чачанског одреда, деловало је и неколико оружаних ударних група, састављених од партијско-политичких радника, који су, са борцима, учествовали у оружаним акцијама.

Од маја до августа 1943. године Чачански одред је углавном боравио на територији таковског среза, где је имао неколико борби.

Народни херој Милош Минић

Радисав Недељковић

У Заграђу је 14. маја пет партизанских бораца водило жестоку борбу против једног одељења Српске државне страже. У Доњој Врбави, нешто касније, Радисав Недељковић, Данило Митровић Аврам, Милета Сретеновић Шоро и Драгослав Лазаревић упали су у кућу четничког команданта села. Овде се налазио четнички штаб Крсте Кљајића. Партизани су изазвали узбуну код четника, па се извукли. Потом су сусрели четничког курира из штаба Првог равногорског корпуса, разоружали га и запленили: 50 пакетића газе, 50 завоја, два килограма вате, четири килограма папирне вате, једну кошуљу и доста цигарета.

По сведочењу Милисава Ђурића Павла, у мају 1943. године ступило је у Чачан(ски одред у Бранетићима) неколико младића — партизана из 1941. године. Под претњом четника да ће им уништити породице, појединци су се поколебали и напустили Одред. Неки од ових младића нашли су се и међу 12 стрељаних партизанских бораца и сајрадника НОП-а од стране четника 30. маја у Горњим Бранетићима. Овом приликом стрељан је и Љубисав Лазаревић, члан Среског комитета КПЈ за срез таковски из Озрема.

Значајна акција изведена је у Озрему 11. јуна, где је била Таковска четничка бригада Чедомира Унковића. Овде су дошли, ради договора о уништавању партизанског покрета, Звонко Вучковић, командант Првог равногорског корпуса, Павле Сретеновић, четнички командант среза таковског, и Миодраг Драган Шолајић, свештеник из Горачића, иначе командант среза драгачевског. Обавештени да су овде заноћили, борци Чачанског партизанског одреда, на челу са секретаром Окружног комитета КПЈ Милошем Минићем, опколили су кућу у којој су се налазили четнички команданти. Убјени су Сретеновић и Шолајић, а Вучковић, који је те ноћи спавао у другој згради, успео је да побегне. За одмазду, сутрадан су четници, на збору грађана Озрема, Доњих и Горњих Бранетића, стрељали 12 сељака, па преко њихових лешева играли коло. Међутим, ни овим пису успели да умање успех бораца Чачанског партизанског одреда.

НЕПРЕКИДНЕ БОРБЕ

У Сврачковце, где се налазио Чачански одред, из рејона Букуља — Гараши стигао је, увече 14. јула, Први батаљон НОВ Србије. Борце су дочекали партијски активисти из Сврачковца, Невада и Велеречи, заједно са секретаром ОК КПЈ за Чачак Милошем Минићем. Овде је дошао и Благоје Нешковић, секретар Покрајинског комитета КПЈ за Србију, заједно са Момом Марковићем, чланом ПК КПЈ и политичким комесаром Главног штаба НОВ и ПОЈ за Србију. Сутрадан је одржано саветовање, «а коме је анализирана политичка ситуација у овом делу Србије, а испланирани су и задаци Првог батаљона НОВ Србије и Чачанског одреда. Једна чета овог батаљона упућена је 15/16. јула у Сврачковце, где је ухватила председника општине Александра Аврамовића, а једна група бораца отишла је у Неваде, где је ухватила Радомира Ђурића, сарадника четника и полиције. Обојица су доведени у партизански бивак. Ђури-

ћев отац одјурio је у Горњи Милановац и обавестио Српску државну стражу да су му партизани одвели сина у свој логор на Клику у Сврачковцима. Иако је логор био обезбеђен, једно одељење СДС успело је да му се привуче коритом Деспотовице. Партизански борци су спавали. Мајка Радомира Ђурића била је дошла да моли за сина. У том моменту отпочела је борба. Напад је одбијен, а сарадници окупатора су, после саслушавања, стрељани. У борби је један жандарм погинуо. Одмах је из Горњег Милановца интервенисало око 300 љотићеваца. Придружили су им ее љотићевци и недићевци са Рудника и из Крагујевца. Партизани су разбили бокаду и потиснули непријатеља према Горњем Милановцу.

У овој борби погинуо је Обрад Ђурђевић Фикета, борац Чачанског одреда. Рањен је Душан Репач, командир Прве чете Првог батаљона НОВ Србије. Он је пренесен у Велереч, где га је, са осталим рањеницима, лечила Аница Буловић, која је ступила у Чачански одред. У Одред су такође ступили: Живка Жижа Ђурић, Иванка Ђурић и Милисав Павле Ђурић. Неколико дана касније - и Милица Ђурић.

Партизанске јединице повукле су се на Рудник.

Одавде је у ноћи између 17. и 18. јула упућена једна група бораца у Неваде, где је запалила кућу и шталу Богољуба, оца убијеног Радомира Ђурића, због тога што је открио где се налази партизански логор.

Сутрадан су, због убиства председника општине из Сврачковаца, жандарми ухапсили истакнуте сараднике НОП-а, одвели их у Горњи Милановац и злостављали, а потом предали Немцима у Крагујевцу, где су 29. јула стрељани: Наталија и Манда Тодоровић из Сврачковаца, Будимир и Косана Ђурић, Душан Ратковић и Милорад Поњавић жв Невада и неки други.

Први батаљон НОВ Србије и Чачански одред су 18. јула, заједно са члановима Окружног комитета КПЈ за Чачак, оставили рањенике у земуницама у Велеречи и кренули правцем: Рудник—Накучани—Доњи Бранетићи—Врановица—Горњи Бранетићи—Проструга, где су се зауставили у некој пшеници да се борци одморе. Уморни од напорног марша, борци су поспали.

„Непријатељ је открио правац кретања батаљона (и Чачанског одреда — прим. аутора) па му је из Љига упутио у сусрет чету СДК. По свему судећи, она је добила обавештење где се батаљон одмара и, око 18 часова стрељачким стројем, непримећено, подишла је готово на 100 метара. Како је стражар на обезбеђењу био заспао, припадници СДК су покушали да га заробе, али је, при том, дошло до гушања, које је приметио Тома Беуљ-Вуја. Он је о томе известио команданта батаљона, који је одмах наредио да се отвори ватра по стрељачком строју непријатеља. После краћег препуцавања чета СДК је одбачена ка Д. Бранетићима, одакле је још једном поновила напад, али без успеха. Борба се водила до сумрака. Тада је непријатељ одступио према Бољковцима. Губитак није било ни на једној страни...”³¹⁵

Тада се од Првог батаљона НОВ Србије одвојио Чачански одред и вратио у Велереч, где је остао два дана. Секретар Окружног комитета КПЈ Милош Минић извршио је извесну реорганизацију штаба Чачанског одреда: командант — Раденко Мандић, политички

комесар Радован Јовановић, заменик команданта и командир Прве чете Драгомир Новаковић Чапајев, политички комесар чете — Костадин Лукић, интендант Одрета — Данило Митровић Аврам, скојевски руководилац — Бранко Абафи—Риста, ђак и члан КПЈ из Земуна.

Из Велеречи борци Чачанског одрета су пошли преко Љутовнице, али су их овде сачекали у заседи четници батаљона којим је командовао Сретен Максимовић. После краће ноћне борбе, четници су потиснути, а партизани су продужили према Такову, где су намеравали да хватају четничке главешине. Преко Доњих и Горњих Бранетића, Горњих Бањана и других села, крећући се само ноћу, борци Чачанског одрета стигли су у Коштуниће, где су, на јуриш, разбили четнике под командом неког Гаврана. У Леушићима су у Чачански одред ступила деца Костадина Лукића: Миодраг, Олга и Милојко. Одавде је маршрута била усмерена према Бершићима — заселак Галич.

Око 25. јула из Чачанског одрета издвојено је неколико бораца под командом Миодрага Радовановића Корчагина, са задатком да прокретаре тереном и упознају се са ситуацијом. Они су се одмах сукобили с четницима. Рањен је Богић Васовић.

На Галичу је Чачански одред наишао на четничку заседу. Погинуо је Милутин Мандић, земљорадник и члан КПЈ из Виљуше.

Чачански одред и Корчагинова група састали су се поново у Велеречи. Овде су у Одред ступили Раде Ђурђевић из Горњих Бранетића, Јанко и Љубисав Петронијевић из Балуге (Трнавске). Стигли су из Борског рудника. Придружио им се Милорад Милић Брановац из Велеречи и Љубиша Јовић Цукин из Чачка.

Пошто је Чачански одред на себе навукао велике непријатељске снаге, одлучено је да се пребаци у трнавски срез ради маневрисања, оживљавања партизанске оружане борбе и партијске активности у том делу чачанског округа.

За овај задатак издвојено је 19 бораца. У таковском их је остало само неколико — да би помагали активност партијских радника.

Милош Минић и Радисав Недељковић су од 6. августа на Букуљи учествовали на војно-политичком саветовању, које је трајало неколико дана. Оцењена је војно-политичка ситуација у земљи и свету, дефинисани војни и политички задаци у батаљонима и одредима, а дата је и оцена дотадашњег рада. Императивно је наложено да сва партијска руководства и војне јединице имају обавезу да брзо распламсавају борбу против окупатора. Политички рад у народу, раскривавање непријатељских намера и пропаганде — били су у то време пресудни за даље успехе НОП-а. Уосталом, на тој платформи непрекидно је и деловао Окружни комитет КПЈ за Чачак, заједно са осталим руководством...

Седмог августа 19 бораца Чачанског одрета кренуло је из таковског према љубићком и трнавском срезу. Изведено је више акција, које сведочи извештај штаба Чачанског одрета упућен 13. септембра 1943. године Главном штабу за Србију:

„Акције: 7-ЛШ1 у ноћ кренули смо из Среза таковског за Срез љубићки. Исте ноћи стигли смо у Бело Поље, ту смо преданили, где смо одржали дужи разговор са једном групом од 6 (људи-допуна аутора). После излагања политичке ситуације добили смо једне чарапе на поклон. 9. VIII били смо на планини Јешевцу, где нам је испала једна изненадна акција. Напали смо једног коњаника, по свему ценећи да је био официр и два пратиоца. Пошто смо их касно (напали) и услед непознавања терена, у борби они су побегли. Запленили смо 1 коња, 5 ћебета, 300 пушчаних метака, 1 седло, 1 руксак, ^хи кило(грама) дувана, 1 шињел, 1 копоран, 1 наливперо.

9-VIII кренули смо према селу Остри, Срез љубићки да извршимо постављени задатак. Не знајући ситуацију ми смо ударили на јаке заседе на планинским прелазима планине Буковика. Ми смо се услед сванућа повукли натраг у планину за неколико стотина метара. Али у рано јутро непријатељ нас је приметио где се налазимо. Почели су да маневришу са мањим групама око нас, ми смо кренули из планине и кретали се преко целог дана. Борбу нисмо имали. Пред ноћ ухватили смо 2 четника на коњима. Мислили смо да су курири. Оружја код себе нису имали; једнога смо одмах саслушали, одвео нас је кући, предо нам карабин, 30 мет., 1 фишеклију, али није познат као зликовац. Њега смо под условом пустили. Пустили смо га највише из политичких разлога, јер је његово село цело четничко који су много заплашени од нас, да би видели да ми нећемо онима ништа који немају кривице. Другога смо повели са собом те смо га сутрадан саслушали. То је био Љубо Лепосавић из Среза љубићког. Истог смо пустили из политичких разлога, а утврдили смо да нису били курири.

11-ЛШ1 стигли смо у село Прислоницу где смо ухватили једну сеоску стражу од 2 човека. Преданили смо у селу Д. Трпчи где су четници истог дана извршили мобилизацију 60 људи, у селу Мојсињу 40, у Прељини 50 и отишли су у потеру за нама само у другом правцу.

Услед ситуације која је тада владала на том терену после наше појаве у том крају од типова нисмо могли никада ликвидирати јер су сви отишли у потеру. То се штаб одреда саветовао шта да ради и довели смо одлуку да се још исте ноћи пребацимо преко Мораве у Срез трнавски.

12-УШ преданили смо у селу Вапи; по добијеним обавештењима да се у једној кући налазе 3 четника односно 1 командир и 2 пратиоца, ми смо пред ноћ извршили опкољавање те куће. Ухватили смо тројицу, они су нам рекли да су зидари код тог газде; пошто нису имали оружје код себе, ми смо имали разлога да им поверујемо; исте смо пустили, а око куће смо чували заседу до 12 ч. у ноћ. Сутрадан смо сазнали да они људи које смо пустили били су уствари ти које смо тражили.

13-ЛШ1 ухватили смо у селу Вапи једног четничког зликовца кога смо ликвидирали. Истог дана смо похватили једну сеоску стражу од 2 човека и стражу на месту од 10 људи, док је Симо политком одреда (Радован Јовановић — прим. аутора) излагао ситуацију, у непосредној близини њих, одред је извршио напад на једну кућу познатог зликовца, који је покушао да да отпор тако да је у борби погинуо, такође и жена му је погинула која је држала врата.

14-^111 у 5 сати поподне извршили смо опкољавање куће једног највећег четничког зликовца у целом Срезу трнавском из села Виљуше. Истог дана вршили смо претрес и опкољавање 3 куће али зликовце нисмо нашли, само смо им конфисковали ствари које смо могли понети.

15-^111 у ноћи опкољавали смо кућу 1 четника, кога нисмо ухватили. Те смо ноћи вршили обилазак многих људи са којима се није имало раније везе. После тога правили смо заседу четницима у селу Трнави; на заседу није нико наишао.

16-ЛТИ правили смо заседе четницима и жандармима у селу Вапи; на заседу није нико наишао.

17-VIII појавили смо се по дану више самог Чачка у селу Атеници. Извршили омо претрес и опкољавање више кућа, ухватили смо 5 четника и 1 жандармериског наредника. 1 четника смо ликвидирали а остале смо из разних разлога који су нас руководили пустили, што се показало политички исправно. Запленили смо 1 сат, 1 *шињел*, 1 копоран, 200 дин.

18-^111 у 11 ч. пре подне напали су нас изненада у једном потоку у селу Атеници жандарми и четници — 60 жанд. (и) 30 четн(ика). Били смо опкољени са свих страна, примили смо борбу, али услед дељења хране неки другови су били удаљени од оружја и ствари тако да су жандарми изненада узјали на то оружје. Тако смо изгубили 1 мит. „сулундар“, 1 пушку, 2 бомбе, 50 метака, 3 пелерине, 1 капут, 2 ђебета. Пошто смо разбили њихов обруч, ми смо се повукли у планину. Резултат борбе: 1 рањен четник, ми нисмо имали рањених. После тога продужили смо кретање по дану, ухватили више четника, једнога смо ликвидирали.

19-УШ нисмо имали акције.

20-УШ поново смо били нападнути од четника у 10 ч. пре подне у селу Атеници, резултат борбе 2 теже рањена четника, ми нисмо имали губитака. После борбе отишли смо по дану за Драгачево у село Граб где смо дошли у везу са већим бројем људи.

21-VIII добили смо у одред 3 човека, и кренули за доњи крај среза према Краљеву.

22-4111 успут добили смо још једног човека за одред.

23^111 преданили смо у Срезу жичком у Самаили; ту смо долазили ради муниције и веза са неким људима.

23-ЛГШ у ноћ при враћању из Среза жичког у Срез трнавски. ухватили смо једну сеоску стражу од 2 човека. Једног смо ликвидирали, (другога) пустили. Исте ноћи ухватили смо једног наредника, курира четничког Гл(авног) Ш(таба) који је раније био курир Врховног штаба. Истога смо ликвидирали, оружје и остало запленили. Ту смо запленили 2 пушке, 1 бомбу и 70 метака. 25 и 26 (VIII) акција војничких није било само смо извршили обилазак већег брда (вероватно: већег броја људи — прим. аутора).

27-^111 стигли смо рано у село Горичани, ту смо сазнали да се у селу код једне куће налази група четника 15—20 људи, ми смо одмах испитали и извршили напад на исту у 8 ч. пре подне. Борба није дала најбоље резултате, јер нас је непријатељ услед дана благовремено приметио. У борби су 2 убијена, 1 рањен и 2 заробљена. Заплењене су 4 пушке, 90 метака, 1 штајер, 1 дурбин и 1 кола. Ми рањених нисмо имали.

После тога ми смо наставили пут у правцу Краљева, прешли смо на леву обалу 3. Мораве у село Обрву ради хватања једног типа учитеља; пошто истога нисмо нашли, конфисковали смо његову имовину. У том селу смо одржали говор већој групи људи. Поново смо се вратили на десну обалу Мораве и наставили пут ка Краљеву где смо стигли на 7 км пред исто. Ту у селу Мрсаћу за време нашег бављења од 2¹/_г ч. преко 30-ци смо тумачили политичку ситуацију и циљеве односно линију НОБ.

Пред ноћ жандарми су били у непосредној близини нас. Како смо извештени да их је било више од 200—краљевачки, чачанеки и лађевачки. Били смо блокирани са 3 стране, извукли смо се срећно без борбе.

То је био дан када смо имали највише војничког и политичког успеха. Само тога дана објашњавали смо ситуацију и тумачили циљеве наше борбе преко шездесеторици људи.

28^111 није било акција. 29-^111 појавили смо се дању у селу Качулици где смо сакупили већу групу људи са којима смо се задржали у дужем разговору.

3-IX били смо у селу Атеници где смо примећени од четника. Ми смо благовремено кренули у 10 ч. пре подне у правцу Драгачева где

смо били у селу Горачићима одакле смо се после подне натраг вратили у село Атеницу са намером да извршимо ликвидацију неколико четника. Ту смо се сукобили са једном групом четника од 40 људи. Примили смо борбу која је била доста жестока. Четници су имали 1 мртвог (и) 1 рањеног; ми нисмо имали губитака.

5 и 6—(IX) разделили смо чету у тројке па послали на разне задатке.

7-(IX) смо кренули за Срез таковски. У Срезу љубићком смо ударили на заседу коју смо растерали, губитака нисмо имали. 8-IX с вечери око 40 четника извршили су напад на кућу где смо ми узимали храну али ми нисмо били ту.

Дакле за месец дана од 7-УШ — 7-IX 1943. год. у Срезу трнавском имали смо следеће акције:

22 убијених и 5 рањених;

имали смо 4 дневне борбе. 2 пута смо били еападнути, 1 смо напали и 1 случајно среди.

Политички резултати: тумачили смо политичку ситуацију само групама које су биле од 5 па навише тако да је то имало карактер политичких конференција, таквих је било око 125 људи, дакле поједршачних разговора приликом узимања хране било је много.

Оружје заплењено:

6 пушака, 4 пиштоља, 450 метака, 1 бомба, 2 кола, 1 дурбин, других ствари у оделу и спреми било је доста.

Морал јединице: добар ..."

Пошто се даје бројно етање јединице и снаге непријатеља (890 четника и 240 жандарма), које су учествовале у потерама, у извештају се каже:

„Политика непријатеља

Непријатељска политика била је доста смишљена и доста лукава. Поред оружаних снага са којима нае је гонио он је мобилисао готово цела села да чувају ноћне страже без оружја. Ове су имале задатак да осматрају и да пазе на наше покрете и да одмах извештавају оружане снаге непријатеља о томе. Непријатељу је било најтеже што није могао никад да зна где смо док се сами не појавимо да би могао концентрисати довољан број снага да нас уништи. Обично тада је знао где смо кад се самзи појавимо.

Наша политика

За време месец дана бављења на том терену ми смо у нашу партизанску тактику, баш на том терену где је непријатељ јак, унели нешто ново, а то је што смо чинили покрете по дану; све значајније акције које смо извели изведене су дању, а чинили смо покрете по дану и када нисмо имали акција.

То је највише збунило непријатеља.

Кад непријатељ чује да смо се данае појавили у једном месту, тада он концентрише снаге и шаље их у том правцу. А ми ноћним маршом зајемо им за леђа или се изгубимо у сасвим супротном правцу, тако када се други дан око подне појавимо он није у стању на даљину нашег ноћног марша да пребаци своје снаге, да нам нашкоди.

Најопаснији напад за нас којим се послужио непријатељ, то су сеоске страже без оружја које су откривале наше ноћне покрете.

Добијање обавештења

За цело време нашег бављења на том терену сва обавештења потребна добили смо од непријатеља, или смо их извлачили на лукав начин или смо их изнуђивали. Услед доста слабе позадинске организације, морали смо тим путем добијати обавештења.

Резултат акција јесте јављање нових људи за одред који раније нису хтели ићи, али, услед слабе позадинске организације, нису се могле искористити све могућности односно ухватити веза са свима људима који су хтели за одред. Али главно је већ почело да дозрева, да је време за одред, за борбу.

Расположење народа

Уколико се догађаји повољније развијају, утолико се народ више буди, подижу главу и све јасније увиђа да је моменат за борбу, али све то још није у толикој мери у односу на брзи развој догађаја".³¹⁶

Под притиском јаких и боље наоружаних непријатељских снага, борци Чачанског одреда повукли су се из трнавског у таковски срез. Очувана је жива сила од удара неупоредиво надмоћнијих непријатељских јединица и настављено распламсавање партизанске оружане борбе.

Четници су свој бес због пораза широм трнавског среза исказивали убијањем и клањем припадника НОП-а.

Тако су 28. августа ухватили у Мршинцима, одвели на обалу Западне Мораве и заклали: Ненада Капларевића, Филипа Капларевића и његовог сина Давида, Милана Каровића и његову супругу Косану, Жарка Ђорђевића и Малину Ковачевић. У Атеници су заклани: Роксанда Лишанчић, Будимир Лишанчић, Гвозден Стеванчевић, Радисав Ђуровић и Душан Васиљевић-Маћанац. У Чачку: Александар Јовановић и Владан Павловић. У Качулицама је убијен свештеник Милисав Перљшћ, противник четничког покрета. У Горичанима је 2. септембра убијен Момир Милорадовић, а заклани су: Јелена Бешевић и Ратко Весковић. Четничке црне тројке заклале су 5. септембра браћу Николу и Милету Обрадовића и Раду Властелицу из Вапе, Драгослава Вучићевића, Сава Пауновића, Томислава Мајсторовића и Милијану Доловац из Балуге (Трнавске). Два дана касније заклани су: Јеврем Шолајић и Милутин Луковић из Кулиноваца и Никола Николић из Београда, који је дошао у Атеницу да посети пријатеље. Убијени су или поклани и неки други припадници НОП-а...³¹⁷

У међувремену, средином августа, бугарске јединице побиле су неколико људи у Јездини и Придворици, а потом у Драгачеву велики број грађана. Овде су попалили преко 1.500 кућа и других економских зграда. Ухватили су више десетина мештана, који су спроведени у Бањички логор, где је већина побијена, а један део је упућен у логоре у Немачкој.

Пре Бугара, боравећи у Гучи, једна немачка полицијска јединица убила је већи број припадника НОП-а. Највећи покољ био је над становницима Негришора и Лисица, где је страдало близу 50 људи, жена и деце.

Четничка злодела су настављена.

У Бањици су 14. септембра четници Друге жичке бригаде заклали Милијану и Миодрага Вучићевића, а убили Тихомира Давидовића. У ноћи између 13. и 14. септембра заклани су Радослав Влајковић и његова ташта Дринка Вучићевић из Виљуше и Милош

Крسمановић из Трнавe. Припадници Прве жичке четничке бригаде заклали су Ружу Косовац и Цмиљку Вучићевић из Жежевице, Милку Властелицу из Липнице и Радомира Мајсторовића из Рајца.³¹⁸

Четничке тројке Жарка Воришића, Драгослава Вучићевића— —Црњака и Милоша Ђирковића заклеале су у ноћи између 13. и 14. септембра и бациле у Западну Мораву тела Милије Вучетића и његове поћерке Љубице Вучетић, Младомира Тутуновића и Милојка Ранђића из Слатине, Спиридона Смиљанића, Мијата Панића и Радована Ровинца из Мршинаца..³¹⁹

Четницима је сметао Чачански партизанеки одред, па су, по сваку цену, настојали да открију његова упоришта. Начелник штаба Врховне четничке команде мајор Мирко Лалатовић писао је, 8. септембра, Предрагу Раковићу, команданту Другог равногорског корпуса:

„Треба да настојите свим силама да смакнете тога Мандића и његову дружину, јер се налази на врло незгодном месту и не би ваљало да сачека моменат наше главне акције. Зато треба да ви лично предузмете потребне мере и потерате га, јер је то најсигурније“.³²⁰

За време боравка у трнавском срезу Чачански одред је нешто ојачан. У њега су ступили: Радош Капларевић и Витомир Јовановић из Мршинаца и Милан Гледић, који је стигао из Борског рудника. Ослобођена је партизанка Здравка Јовашевић. У току борби стечена су нова искуства, која ће бити драгоцене за наредна успешна борбена дејства...

БОРБЕНЕ ГРУПЕ

Док се 19 бораца Чачанског одреда налазило на територији трнавског среза, нису престајале акције ни у — таковском.

Крајем августа Милош Минић и Радисав Недељковић добили су податке да се у Мајдану, код своје браће, налази недићевско-љотићевски шеф агената у Чачку Десимир Ивановић—Танкар, истакнути противник НОП-а и антикомунист. У Мајдан је упућена партизанска патрола од три борца, који су били прерушени — носили су шајкаче са кокардама. Нашли су Танкара, који је покушао да им се супротстави. Ипак, одузет му је пиштољ, па је, уз „учтиво извињење“, „замољен“ да крене у штаб Звонимира Звонка Вучковића, команданта Првог равногорског корпуса, „ради договора о заједничкој борби против комуниста и партизана“. Сви Танкарови захтеви да га пусте, уз обећање да ће сам доћи, пропали су: „не могу га оставити, јер им је наређено да га по сваку цену доведу, пошто се на два Вучковићева позива није одазвао“.

У бункеру, у густој велеречкој шуми, приведенем Танкару Милош Минић се представио као четнички капетан и начелник одељења за борбу против комуниста Првог равногорског корпуса под командом Звонка Вучковића. Радисава Недељковића Минић је представио као поручника и свог помоћника. Извинио се Танкару због одређених „грубих поступака“ патроле, који су, наводно, резултат неспоразума, уз прекор што се није одазвао на два ранија позива. Речено му је да се ради о изузетно значајној и поверљивој акцији, за коју је заинтересован, не само Вучковић, већ лично и Чича (Дра-

ОК КПЈ за Аранђеловац, Милош Минић, секретар ОК КПЈ за Чачак... Говорио је Душан Петровић. За команданта је постављен Радивоје Јовановић Брадоња, а за политичког комесара Светозар Поповић Шпанац, новинар, родом из Горњег Милановца, учесник шпанског грађанског рата. После смотре, изведен је краћи културно-уметнички програм.

У саставу Прве шумадијске бригаде Трећа чета Другог батаљона (Чачански одред) водила је борбе у Горњој Црнући, Мајдану, Орловцу, на Букуљи и Врбици код Аранђеловца. У Заграђу и Ручићима били су сукоби са Качерском бригадом. У Угриновцима и Кривој Реци запаљене су зграде железничких станица. У Угриновцима је попаљена општинска архива и демолирани су уређаји у пошти.

У Ручићима, 16. октобра, Чачански одред и Качарска чета Првог шумадијског одреда водили су борбу од осам до 15 часова против четничког корпуса — „Горске гарде“ Николе Калабића и Качерског четничког корпуса (1.500 — 2.000 људи). У борби је погинуо борац Чачанског одреда Богић Васовић из Чачка, а рањени су Гвозден Трипковић и Милисав Ђурић Павле. Погршуо је и Живорад Симић Вивац, командир Качерске партизанске чете, заједно са пушкомитраљесцом Добривојем Ђурђевићем Руским. Четници су били изразито надмоћнији, али су партизани успели да се пробију према Такову, одакле су прешли у Велереч, где су се састали са теренским политичким радницима. Око 800 четника Николе Калабића наставило је потеру за партизанима. До борбе је дошло у велеречкој шуми, на месту званом Смрдљанска коса. Четници су имали два рањена. Заробили су партизана Ђорђа Петровића из Мутња. Борци Чачанског одреда заварали су четничке повреде, па су се заобилазним путем поново вратили у Велереч.

Уствари, Чачански одред је већ био одвојен од Прве шумадијске бригаде. Дејствовао је заједно са Качерском четом. Командант ове групе био је Раденко Мандић, заменик команданта Живорад Симић Вивац, земљорадник и члан КПЈ из Шутаца код Љига, политички комесар Радован Јовановић, заменик политичког комесара Милош Лазаревић, интендант Данило Митровић Аврам, руководилац СКОЈ-а Милисав Ђурић Павле, а санитетски референт Аница Буловић, текстилна радница родом из Биталића код Сиња и члан КПЈ. Командир Прве чете био је Радомир Новаковић, командир (Качерске) Бранко Ковачевић — Жика Морнар, а политички комесар Милан Матијашевић, студент и члан КПЈ из Аранђеловца.

Четници су усмерили своја дејства према Руднику, јер су мислили да се тамо повукао Чачански одред, који је, међутим, продужио да логорује у Велеречи.

Непријатељ је планирао и очекивао успех у борби против Чачанског одреда и Качерске чете у рејону села Ручића, али је доживео пораз. Ово се види и из извештаја штаба четничког Рудничког корпуса за период од 14. до 27. октобра 1943. године, упућеног Врховној команди Драже Михаиловића. Истиче се да су четници у овој борби ангажовали Качерску четничку бригаду под командом капетана Јовановића, затим 2. гардијску бригаду и 1, 2. и

3. коњички ескадрон из састава тзв. „Горске гарде“ под командом потпуковника Николе Калабића. Све у свему, радило се о око 1.500 до 2.000 непријатељских војника. Однос снага био је 20-26:1, а у ватреној моћи још и већи. Непријатељ је упорно настојао да коришћењем такве бројчане и ватрене надмоћности стегне чврст тактички обруч око ове партизанске тактичке групе и уништи је у рејону села Ручића, затим села Врнчани и Таково и најзад на простору села Велереч. Све се ово догађало 14, 15. и 16. октобра. Међутим, одлучан отпор Чачанског одреда и Качерске чете, њихово вешто маневрисање и пробијање кроз више пута успостављене непријатељске тактичке обруче донели су пуно разочарење непријатељу. Ово се види и из извештаја штаба 2. бригаде „Горске гарде Њ. В. Краља Петра II“, у коме њен командант поручник Павле Ђуричич оптужује поручника Миливоја Т. Миловановића:

„Извештавајући о предњем, тврдим да се комунисти не би извукли да је бар само један ескадрон, ма и мање снаге, подржао моје лево крило, јер је размак између мог левог крила и Качераца био око 300 метара. Да није овде био начелник штаба („Горске гарде“ — прим. аутора)... потпоручник Јосић извршио би наређење и комунисти би били уништени, јер још ни једној акцији до сада нису били добро обухваћени као досада и поред тога остали су били без муниције.“³²³

Комунисти и партизани су, ето, доживели још један борбени успех, који је наишао на велики одјек у народу.

СУКОБ УЧЕСНИКА ПАРТИЈСКОГ КУРСА СА ЧЕТНИЦИМА

У Велеречи је Окружни комитет КПЈ од 1. октобра 1943. организовао партијски курс, који су похађали: Живка Ђурић, Славиша Новаковић, Вељко Јзркић Миша, Душан Радојичић, Костадин Лукић, Милета Сретеновић Шоро, а повремено и Мирол^а Ђб Нешковић Жацо, Владимир Јањић и Милица Вучетић Трепуша.

Програм је обухватао неколико тема: Развитак друштва, Теорија о Партији, Теорија револуције и диктатуре пролетаријата, Селјачко питање, Стратегија и тактика Партије, Синдикати, Агитација и пропаганда...

Руководилац курса и предавач био је Милош Минић, секретар Окружног комитета КПЈ.

Да би курс могао да ради на миру и да би се одвратила пажња непријатељу, Чачански партизански одред изводио је акције на савим другом крају таковског среза.

Ипак, пошто је Велереч била село за које се знало да у њему често бораве партизани, једна четничка бригада од око 300 људи пошла је да га претресе. У велеречким шумама случајно су налетели на учеснике курса, који су под борбом одступили према Брусници. Овде су, међутим, наишли на једну велику четничку групу, па су се одједном нашли у веома тешком положају. Из Бруснице су почели да се пробијају према Горњем Милановцу, али су налетели на потпуно изненађену заседу жандарма, која није одмах отворила ватру. Курсисти су ово искористили, прешли раскрсницу пута у

Невадама и зашли у сврачковачко-невадске шуме. Вештим маневрисањем и смелим отпором курсисти су из ових окршаја успели да се извуку без губитака. Једино је лакше рањена партизанка Здравка Јовашевић.

Акцијом је руководио Милош Минић.

ПРАВАЦ — САНЦАК!

После низа акција, Чачански одред је 20. новембра стигао у Доње Бранетиће, где се еастао са Првом шумадијском бригадом. Постигнут је договор о одласку у Санцак и Босну ради прикључивања регуларним јединицама НОВЈ.

Два дана касније нападнут је воз са немачким војницима и припадницима СДС у Угриновцима. Сутрадан, у походу према Тометином Пољу код Пожеге, партизани су се сукобили с четницима у Доњим Бранетићима.

До Тометиног Поља, где је такође дошло до сукоба с четницима, борце Прве шумадијске бригаде и Чачанског одреда који су у њу ступили пратио је и Милош Минић. Он је 7. децембра известио Покрајински комитет КПЈ за Србију да се Чачански одред вратио у састав Прве шумадијске бригаде.

Ова бригада састала се са јединицама НОВЈ, па је 30. новембра стигла у Пријепоље. Учествовала је 4. децембра 1943. године у жестокој пријепољској борби и претрпела велике губитке. Из Чачанског одреда у њеном саставу погинули су: Славко Ђоковић из Велеречи, Милош Лазаревић из Белог Поља и Љубисав Петронијевић из Балуге (Трнавске), док је рањен, па затим умро у Мочиоцима Миодраг Лукић из Леушића. У Мочиоцима је погинуо Павле Новаковић, родом из Озрема, а код Пријепоља, нешто каоније (18. фебруара 1944), Дојчило Петронијевић из Атенице. Још раније, у Шумадији, пао је књижевник Милош Савковић из Београда, такође борац Чачанског одреда. Преживели су: Бранко Александрић из Доње Горевнице, Дратослав Бркић Шећерко из Велеречи, Аница Буловић из Бителића код Сиња, Иванка Ђурић и Милица Ђурић из Невада, Милорад Јевтовић Миго из Атенице, Даринка Јовановић — Минић из Прељине, Љубиша Јовић Цукин из Чачка, Радош Капларевић из Мршинаца, Милојка Лукић и Милојко Лукић из Леушића, Раденко Мандић из Виљуше, Драгомир Новаковић Чапајев из Озрема, Радош Петровић из Заграђа и Здравка Урошевић — Јовановић из Прељине.³²⁴

У КРИЛУ ПАРТИЈЕ

У току 1942. године обнављање партијског рада у трнавском, љубићком и драгачевском срезу трајало је у условима најжешћег терора. Окружни комитет КПЈ предузимао је одлучне кораке да се повежу партијски редови. Тражио је најпогодније форме деловања.

У Драгачеву је образовано привремено партијско руководство, али је оно убрзо разбијено. У љубићком срезу образован је Срески

комитет КПЈ. Партијску организацију села Вапе Окружни комитет КПЈ прогласио је, једно време, за Срески комитет КПЈ за срез трнавски (Миодраг Мици Савић, Радоје Радојевић и Саво Савић, којима је придодат Владимир Јањић из Атенице).

Изузев у Драгачеву, касније су се партијски редови консолидовали. Образована су среска партијска руководства, па је већ почетком 1943. године политички рад имао веома организован карактер. У једном документу Покрајинског комитета КПЈ за Србију о томе пише:

„У Чачку Месни комитет КПЈ има 3 члана, три јединице по 3 члана и 8 кандидата; у трнавском срезу: среско руководство са 4 члана, четири јединице са 16 чланова и 30 кандидата; у љубићком срезу: среско руководство од 5 чланова, девет јединица са 27 чланова и 6 кандидата; у драгачевском срезу: две јединице са 8 чланова; у таковском срезу: среско руководство са три члана и четири јединице са 13 чланова...“³²⁵

Пад чланова Окружног комитета КПЈ у Вапи привремено је значио и извесну осеку у политичком животу. Међутим, ударац је брзо преживљен захваљујући интервенцији Покрајинског комитета КПЈ за Србију, који је у чачански крај упутио Милоша Минића, једног од организатора устанка у Србији 1941. године и истакнутог партијског радника. Минић је образовао нови Окружни комитет КПЈ, који је одмах кренуо у одлучне акције оживљавања партијско-политичког рада и настављање још снажнијих борбених дејстава партизанских бораца. Такав рад није био сведен само на подручје таковског среза, где се налазио Окружни комитет КПЈ. Минић је стижао и до партијских јединица у љубићком и трнавском срезу. Било је, истина безуспешних покушаја да се успоставе контакти са партијским активистима и у Драгачеву, па чак и даље — према Ивањици. Са Шумадијом су контакти били редовни. Снажна политичка акција пренесена је у народ, коме су не само тумачени циљеви народнооелободилачке борбе, већ су на практичним примерима раскринкаване намере окупатора и домаћих издајника, нарочито четника Драже Михаиловића. Сви лоштени родољуби схватили су да су партизани и комунисти једини борци за слободу.

Оснажена су партијска руководства по срезовима.

У трнавском срезу најпре је образовано повереништво (Владимир Јањић из Атенице и Миодраг Мици Савић из Вапе, којима се, кад није била у логорима, придруживала ЈБубици Трипковић из Атенице). Када је Миодраг Савић, са члановима Окружног комитета КПЈ, пао у Вапи, образован је Срески комитет КПЈ за срез трнавски: Владимир Јањић из Атенице, Радоје Радојевић из Вапе и Драган Лазовић из Заблаћа, који је контактирао са преживелим партизанима и у горњем Драгачеву, док је техником руководио Миломир Василић из Атенице. На терену трнавског среза и Чачка деловали су и неки други истакнути партијски радници: Данило Митровић Аврам, радник из Чачка, Милица Вучетић Трепуша, учитељица из Трнавe, Миролуб Нешковић Жацо, радник из Чачка и неки други...

У Чачку је политички рад, углавном усредсређен ка разбијању непријатељске пропаганде, усмеравало више партијских ћелија. У Чачанској гимназији обновљено је деловање скојевске организације...

У таковском срезу су се партијске везе прошириле веома брзо од Рудника до Суворора и Маљена.

У јесен 1943. године у таковском срезу формиран је и Окружни комитет СКОЈ-а, а касније и Срески комитет КПЈ за срез пожешки. Окружни комитет КПЈ за Чачак имао је од почетка 1943. године овлашћења Покрајинског комитета КПЈ за Србију да образује партијско руководство за ужички округ. Било је предвиђено да ОК КПЈ за Ужице у евојству секретара формира Франц Соломан, али је он ухваћен и убијен у Бањичком логору. Ову замисао, бар када је реч о пожешком срезу, Окружни комитет КПЈ за Чачак успео је да оствари тек пред крај 1943. године. Радисав Недељковић, члан ОК КПЈ за Чачак, и партијски радници Вељко Бркић и Милан Гледић због тога су упућени у пожешки срез. У селу Богданицу стигли су 3. децембра. Успоставили су везу са симпатизерима НОП-а. Убрзо су образовали народноослободилачке одборе у Богданици, Дружетинима, Средњој Добрињи и Табановићима, а ћелије КПЈ у Каменици, Богданици и Средњој Добрињи. Фебруара 1944. године они су формирали Срески комитет КПЈ за срез пожешки, у који су ушли: Вељко Бркић Миша, ђак графичке школе из Београда, Ацо Симић, радник и члан КПЈ из Босне, Милан Гледић Мане, металски радник из Личког Поповог Поља, и Млађенко Марковић, партијски активиста из Добриње. Секретар је био Бркић. Када се он, касније, вратио у таковски срез, дужност секретара поверена је Марковићу.

Захваљујући ангажовању партијских руководстава, широм чачанског округа почело је обнављање народноослободилачких одбора. Ово је најпре учињено у Атеници, Кулиновцима, Прислоници и другим селима.

У окриљу Партије и народа могућ је био и опстанак Чачанског НОП одреда „Др Драгиша Мишовић“, који је неколико пута обнављан и све смелије изводио борбена дејства. Чачански одред био је оружана снага Партије и народа. Зато Радисав Недељковић истиче.

„У позну јесен (1943. године — прим. аутора) ситуација је била друкчија (него раније — допуна аутора). Активност Партије допринела је да се створи опште расположење за даље борбе. Наш одред је растао и непрестано водио акције. Његова се снага није састојала у бројности, колико у чврстој повезаности са народом, покретљивости, изненадним нападима на непријатеља и диверзијама које су непријатељу наносиле далеко веће ударе, него што би човек могао да очекује од једне мање војне јединице...“^{132в}

Одред је, тако, постајао — народ. Читав народ, слободарски опредељен.